

ק"ש וקרבו תמיד

א

התוס' ריש ברכות¹ מוזכרים שיטת ר"ת שזמן ק"ש של ערבית לר' יהודה מפלג המנחה. זה כאמת פלא. הדבר מבואר ששיטת ר"י נאמר בענין תמיד של בין הערבים — ומשם נמשך לענין תפילה שנתקן כנגד תמיד. מפורש בתוספתא: תפילת המנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים היה קרב עד הערב. ר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהיה תמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד פלג המנחה.² ואם כן מה ענין זמני תמיד — תפילה לזמני ק"ש דבשכב ובקומך. וכבר דחו ראשוני³ דברי ר"ת משום זה, וכיצא בל.

ומן הגמזע לפרש דברי ר"ת שלרבי יהודה אחר פלג לילה לילה דרך כלל. דאי אין שבת וי"ט מתחילים מפלג לר' יהודה, וכל כיצא בזה. וכן לענין כל המצות החלויות ביום ולילה אין פלג זמן תפילת הלילה וא"כ אין להבין דברי המרדכי⁴ דעימיה כפשוטם.

וכן יש לעיין אם בכלל ק"ש הלוי ביום ולילה או דוקא בזמני שכיבה וקומה. הגמ' מפרש מה שק"ש של ערבית (למתני') מצאת הוכבים ע"פ הפסוקים בנחמיה. אגב, מעיר הגמ' שאין זה ראיה אלא זכר לדבר. יש מן הראש⁵ שמבארים שהשטם שאינו ראיה היא שאין ק"ש הלוי בלילה ויום אלא בשכיבה וקומה. ובאמת יש סעד לזה מדיוק שינוי הסוגיות בין ברכות למגילה⁶. במגילה (בהסבר שיעור צה"כ לענין המצות התל' ביום ולילה) מביאים אותם הפסוקי' מנחמיה כראיה גמורה — ולא כזכר לדבר בעלמא. והדברים מאירים לפי פי' זה: במגילה מדובר על מצות יום ולילה ולזה יש ראיה גמורה מנחמיה שצה"כ הוא תפילת לילה. אבל לענין ק"ש — התלוי בשכיבה וקומה — אין כאן כי אם זכר לדבר.

אמנם הר"י מלונילו⁷ מפרש הזכר לדבר אחרת, ומדבריו משמע שבאמת ק"ש תלוי ביום ולילה. וכ"פ הרמב"ם⁸ שבשכב ובקומך מרמז ליום ולילה (או בקר וערב) וכן נראה מהירוש' שדמיה קרא בין השמשות לספק קרא ק"ש. ואין בין השמשות ספק זמן שכיבה. כמוכן, אלא ספק לילה, ה"פ⁹.

סי' ל"א).

(סי' נ"ד) וכן מפורש בהש"א בה"י ראש' שם. (ע"ע דבר אברהם ח"ג

כה', ערך.

'סנה' — אמנם לא לתוס' כחובות. תמיד שלמה (שם).

כה'. וע"ע שו"ת מלמד להועיל ח"ג

שמביא מה' אחרת בפרש"י.

גרי"א סולוצ'יק שליט"א באולפנא.

וי קבע שחוס' לא ס"ל כן וצ"ע ואכמ"ל.

שבת (קלה) ובמגן אבות (סי' י"ד). הרמב"ם (סי' של"א ושל"ב) ועוד.

ק"צ) וע"ע בסי' יר"אים (סוסי"י

י' שלב"י אלו.

ו"ל: "מטבלין אותו על דעת כ"ד גיריין אותו על דעתם כאלו הם זור לאב להכניסו לברית ולקדשת

תמיד (כמו תפילה) ולא שאר זמנים הלכתיים (בגוף יום לילה כדעת ראשונים אחרים). באמת ק"ש תמיד ותפילה כולם חלק ממסגרת אחת. הנה מצינו מסגרת זמן של תמידיות (כל' הלכות שישודם להעשות בתמידות אמנם ע"י מעשים נפרדים עתיים³⁰). מצינו במסגרת הזמן של תמידיות הלכות של הוגית בו יומם ולילה של קריאת שמע, סדר לחם הפנים, ועברת התמיד³¹. והלכות אלו נאמרו במסגרת הומני-הלכתי של ערב ובקר — ולענין הלכות אלו נאמר שיטת ר"י בפלג המנוח, דו"ק. וכיון שהזמן שבו שוכבים היינו זמן ערב (במסגרת הזמן של "תמיד" השייך לק"ש), זמן זה מתחיל מפלג לר"י, א"כ זמן ק"ש של שכיבה הוא מפלג לר"י. וכיון שר' יהודה אינו דורש בשכב לענין נוסף של זמן שכיבה במציאותו (לשיטת חוס'³²) אף לבחילה קוראים מפלג.

ובאמת המעיין בגוף דברי ר"ת במקורם³³ יראה שזוהו עומק שיטת ר"ת. ר"ת מדגיש כמה פעמים דמפלג היא ערב לענין ק"ש ותפילה וזה ממש כמש"כ בע"ה.

ד

ובאמת יש עוד נימוק למסגרת המשותף הזו של תמיד-תפילה וק"ש. באמת כולם אופנים של קבלת עול מלכות שמים (או עברת ה' תמיד)³⁴. באמת דבר זה מבואר במשנה במס' תמיד³⁵ שכולל ק"ש (ותפילה)³⁶ במערכת סדר התמיד. ודאי אין החיובים החיצוניים של הכתנים (בגוף הנחת תפילין) מפורשים במס' תמיד. ובמיוחד לראשונים³⁷ הסוברים שאינו מקיים חיוב ק"ש כלל בקריאתם נראה שמשום סדר העבודה קראו אותה דו"ק.

וכן נראה כוונת הגמ'³⁸ דאמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא ק"ש ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלימה. ופ"י הענין שק"ש עם תפילה מהו? מערכה א' של קבלת עול מלכות שמים שלימה.

זה מוכרח לשיטת החוס'³⁹ וש"ר שמחלקים בין ציצית ותפילין לענין הפסק בין גל"ת. דעתם שציצית אינו אלא חובת תפילת אבל תפילין שייך לק"ש ותפילה ע"פ מירמל ז"ל של ר' יוחנן. ובאמת הדבר מלא שלכאן צריך להניח קודם ק"ש משום מעיד ערות שקר בעצמו אבל אחר ק"ש מה ענין לתפילין⁴⁰. אלא דחוס' מפרשים⁴¹ דמעיד ערות שקר בעצמו היינו אינו מניח תפילין כמו שצוה הקב"ה — וזה היפך קבלת עול מלכות שמים. ולפיכך אם

ובאמת יש דרך אמצעית בנידון דידן. ל"פ שבאמת אין הכוונה ללילה ויום ממש או לזמן קימה ושכיבה ממש, אלא שזמן ק"ש היינו הומנים ההלכתיים שבהם יש שכיבה וקימה. זאת אומרת שאצ"ל שבאמת הכוכבים מתחיל זמן שכיבת בני אדם ממש במציאות אלא שבציה"כ מתחיל הזמן שבו כ"א שוכבים — דהיינו תפילה. וכן יוצא בזה בשאר זמני ק"ש בתחלתם וסופם דו"ק. ובאמת המעיין יראה שדרך זו היא דרכו של הרמב"ם⁴² ועוד — דו"ק ותשכ"ח. ובאמת עה"ד הזו מוכן הרבה מסוגית הש"ס בזמני ק"ש. ואממ"ל. ונראה דל"פ דברי ר"ת כעין זה, אמנם עדיין צ"ב עוד, כמו שנפרש בע"ה.

ב

באמת אין הליית זמן ק"ש בזמן תמיד-תפילה מיוחד לר"ת. הרשב"א⁴³ קובע שלר"א זמן ק"ש בזמנה (בשחרית) הוא עד הנץ החמה. וזמן ק"ש שלא בזמנה הוא עד הצות. וצ"ב אמאי זמן ק"ש בדיעבד הוא עד הצות ומחויב שיעור זה. ונראה הוא משום שתמיד של שחר (ותפילת שחרית) עד הצות לרבנן⁴⁴. וזה כעין שיטת ר"ת אלא שלענין פלג חולקין⁴⁵ ואכמ"ל.

ובאמת כן פשטות המשנה⁴⁶ שזמני ק"ש הם בקר וערב — לא יום ולילה. וזהו זמן תמיד של שחר והזמן שאחרי זמן תמיד של בין הערבים, כמו שנפרש בע"ה. וכן פשטות הגמ'⁴⁷ שלענין זמני ק"ש התורה הייתה יכול' לכתוב בבקר ובערב (ולא כיום ובלילה), וכבר דייקו⁴⁸ ראשונים ואחרונים בזה ואכמ"ל.

והנה הרשב"ם⁴⁹ פ"י שערב משמע השתנות ללילה ובקר השתנות ליום וכר"ב⁵⁰. וגם מצינו ערב בחורה לענין הזמן שאחר בין הערבים⁵¹. (וכן הערבים נקרא ערב רק כשהחורה מברר שכן הוא הכוונה. אבל ערב סתם היינו אחר הערב ~~בש"ס~~ — במוכח של השתנות). והיינו שיש ערב (התחלפות) מבקר לבין הערבים ועוד ערב (התחלפות) מבין הערבים לערב ממש. וזהו המשמעות של "בין הערבים" וא"כ הזמן שאחר תמיד של בין הערבים נקרא ערב והזמן של תמיד של שחר נקרא בקי-ב⁵². וא"כ דברי המשנה וגמ' מוכינים כפשוטם שזמן ק"ש בדיעבד היא בקר וערב דו"ק.

ג

אין זה מקרה שהומנים ההלכתיים שמתייחסים אליהם ק"ש הם זמני

נאנס מחויב (מצד ק"ש) להניח אחר ק"ש משום מעיד עדות שקר בעצמו. ותוס' מוסיפים שאף מצד תפילה צריך להניח התפילין שמר' יחזק' רואים שגם לתפילה יש ענין של קבלת עול מלכות שמים וא"כ צריך להניח תפילין גם לתפילה כלק"ש דרו"ק. וא"כ תוס' מפרשים דברי ר' יחזק' שק"ש ותפילה הם מערכת של קבלת עמ"ש (ולא שיש כאן רק סדר משום סמיכת גל"ת) דרו"ק.

וכן מפורש בספר 38 שתפילה נלמד מ"לעבדו" (כלי עבודה ה') דכפרשת ק"ש דרו"ק. וכן ל"פ עוד סוגיות הש"ס 39 וראשונים 40, ולא באחי אלא להעיר.

הערות

1. תוס' ברכות (ב.) ד"ה מאימתי וכו'.
2. תוס' ברכות (פ"ג ה"א). ברכות (כ"ו:).
3. ופשוט התוס' וגמ' א"נ כפי הדרך של הבית הלי' ה"א (פי' ט'). וע"ע בצמח צדק ובית מאיר (ריש ברכות). ועוד.
4. ע"י ברא"ש ורשב"א בסוגין.
5. וע"ע מש"כ בזה בעל"ח ובס' הדרושי בשם הגר"י סולובייצ'ק שליט"א. ועוד. ועדין צ"ע ואכמ"ל.
6. מגילה (כ.). אמנם י"א ששייך לענין תוספת ועוד ע"י לזונמא מאה שערים לרי"ץ גיאת ה"א (עמ' י"ט).
7. מודרכי ברכות (ס' א') ועוד.
8. ברכות (ב.).
9. ע"י בחר"י ורשב"א לשם. ועוד. *יפה נאמר (פ"ג)*
10. מגילה (כ.).
11. ר' יונתן מלונגל על הרי"ף (דף א'.).
12. הליק"ש (פ"א ה"א).
13. ירוש' ברכות (פ"א ה"א).
14. וכן מצאתי גם באבן האול הלי' ק"ש (פ"א).
15. מלחמת ה' ברכות (דף ב:) ע"ש. רש"ע עוד השו"ר בין הרמב"ן ורי"ת בעי"ו אמנם אינם הוי"ס לגמרי.
16. ע"י הרשב"א ברכות (ט) ד"ה מתני' וכו'.
17. וע"ע דברי הרי"ג בארעה"ג ברכות הלך הפירוש (פי' ל.) או"ו הלי' ק"ש (פי' ט"ז) רמב"ם הלי' ק"ש (פי"א ה"ג) ועוד — רש"י להאריך בכל שיט' אמנם אכמ"ל.
18. שיש מהאחרונים שטענו שמה שאין מבאים תמיד אחר פלג לרי"י אינו אלא דרבן וכו', ואכמ"ל.
19. ברכות (י.).
20. ברכות (יא.).

21. ע"י רשב"א, פי"ו ועוד.
22. רשב"ם השלם לבראשית (א"ה).
23. ע"ע אברבנאל יקרא (כג"ל:ב) ופי' ר' יעקב מווינא לבראש' (שם).
24. ע"י פסחוס (נח). רמב"ן שמות (כ"ב:) ואבן האול הלי' ק"ש (פ"א) ועוד. ובמה שיש לדון וכו' אכמ"ל תיקון של דברים עה"ד שנלע"ד כח'. הרי"ק היטב כי קצרותי מוא.
25. ע"י פסחוס (נח). רמב"ן שמות (כ"ב:) ואבן האול הלי' ק"ש (פ"א) ועוד. ובמה שיש לדון וכו' אכמ"ל תיקון של דברים עה"ד שנלע"ד כח'. הרי"ק היטב כי קצרותי מוא.
26. ע"י פסחוס (נח). רמב"ן שמות (כ"ב:) ואבן האול הלי' ק"ש (פ"א) ועוד. ובמה שיש לדון וכו' אכמ"ל תיקון של דברים עה"ד שנלע"ד כח'. הרי"ק היטב כי קצרותי מוא.
27. ע"י פסחוס (נח). רמב"ן שמות (כ"ב:) ואבן האול הלי' ק"ש (פ"א) ועוד. ובמה שיש לדון וכו' אכמ"ל תיקון של דברים עה"ד שנלע"ד כח'. הרי"ק היטב כי קצרותי מוא.
28. ע"י פסחוס (נח). רמב"ן שמות (כ"ב:) ואבן האול הלי' ק"ש (פ"א) ועוד. ובמה שיש לדון וכו' אכמ"ל תיקון של דברים עה"ד שנלע"ד כח'. הרי"ק היטב כי קצרותי מוא.
29. שו"ת ר"ת מובא ע"י המאירי במנן אבות (ענין יא.) ע"ש.
30. כמשי"כ הרמח"ל בס' דרך ה' שאלו הם הג' עבודות ה' התמידות.
31. תמיד (פי"ה מ"א), וע"ע בתפארת ישראל לשם.
32. ע"י דעות הרא"ש (שם) ובברכות (יא) ואכמ"ל בזה.
33. ע"י הרי"ה ברכות (דף ב:) וע"ע כפי הרא"ש תמיד (לב). הלא רמב"ן במלחמת ה' רש"י ברכות. ורשב"א יומא (לז:) וכו'.
34. ברכות (ד:).
35. תוס' (שם) ד"ה ומנן תפילין וכו'. ע"י שם היטב.
36. ע"ע בס' של תורה (שם) דרו"ק.
37. כפרשי"י, וע"ע בתני"י דרו"ק.
38. ספרי דברים (יא:ג).
39. ע"י ברכות (ה) שמטעם שאמ"י בלא סגל"ת יש יחס בין ק"ש ותפילה דרו"ק.
40. ע"י תני"י ברכות (דף ב: — ג.) וש"ר בענין גאולה (ותפילה) אויבחה, שחלקו הראשונים באם צריך חיבור ממש או רק חסרון תוסף. רחבן שזה תלוי באם נ' שיש מערכת ק"ש ותפילה לבד מסמיכת גל"ת דרו"ק, ואכמ"ל.